

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

Publishing this issue of MJSS was supported by the Ministry of Science of
Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 200 copies

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

CONTENTS:

NUMBER OF BOSNIAKS FROM SANDZAK IN TURKEY Sasa MRDULJAS	167
THE CREATION OF THE MONTENEGRIN MONETARY SYSTEM Jovan MUHADINOVIC	189
THE PRESSURE OF THE AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRE ON MONTENEGRO TO RENOUNCE ITS NATIONAL POLICY IN HERZEGOVINA Nada TOMOVIC	203
MONTENEGRO IN THE FIRST WORLD WAR (1914-1918) Nenad PEROSEVIC	213
REVIEWS:	225
DEBATE: DIGITAL TECHNOLOGIES AND HUMANITIES Ivan TEPAVCEVIC	227
SCIENTIFIC CONFERENCE: FROM AB REVOLUTION TO NATO Amel DURUTLIC	233
LECTURE: 30 YEARS SINCE THE FALL OF THE BERLIN WALL Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMY OF ONE TRIAL, BOOK REVIEW: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIC	239
KING PETAR, BOOK REVIEW: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SCEKIC	243
RARE SCIENTIFIC AND RESEARCH SUCCESS, BOOK REVIEW: RADOJICA PAVIČEVIĆ - WERK Slobodan CUKIC	253
MEMOIR OF MONTENEGRIN PRINCESS, BOOK REVIEW: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROSEVIC	257
GUIDE TO UNDERSTANDING CRIME, BOOK REVIEW: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIC	259
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	265

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 200 primjeraka

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

SADRŽAJ:

BROJ SANDŽAČKIH BOŠNJAKA U TURSKOJ Saša MRDULJAŠ	167
FORMIRANJE CRNOGORSKOG MONETARNOG SISTEMA Jovan MUHADINović	189
PRITISCI AUSTROUGARSKE DA CRNA GORA ODUSTANE OD SVOJE NACIONALNE POLITIKE U HERCEGOVINI Nada TOMOVIĆ	203
CRNA GORA U PRVOM SVJETSKOM RATU (1914-1918) Nenad PEROŠEVIĆ	213
PRIKAZI:	225
DEBATA: DIGITALNE TEHNOLOGIJE I HUMANISTIČKE NAUKE Ivan TEPAVČEVIĆ	227
NAUČNA KONFERENCIJA: OD AB REVOLUCIJE DO NATO-a Amel DURUTLIĆ	233
PREDAVANJE: TRIDESET GODINA OD PADA BERLINSKOG ZIDA Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMIJA JEDNOG SUDSKOG PROCESA, PRIKAZ KNJIGE: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIĆ	239
KRALJ PETAR, PRIKAZ KNJIGE: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SČEKIĆ	243
RIJEDAK NAUČNI I ISTRAŽIVAČKI PODVIG, PRIKAZ KNJIGE: RADOJICA PAVIĆEVIĆ - WERK Slobodan ČUKIĆ	253
MEMOARI CRNOGORSKE PRINCEZE, PRIKAZ KNJIGE: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROŠEVIĆ	257
VODIČ ZA RAZUMIJEVANJE ZLOČINA, PRIKAZ KNJIGE: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIĆ	259
UPUTSTVA ZA AUTORE	267

Review

RIJEDAK NAUČNI I ISTRAŽIVAČKI PODVIG

Prikaz knjige: Radojica Rašo Pavićević, *Werk - Austrougarske tvrđave u Crnoj Gori*, drugo dopunjeno izdanje, Nova Pobjeda, Podgorica, 2019.

Slobodan ČUKIĆ

e-mail: bobanpg64@gmail.com

Kapitalna studija Radojice Raša Pavićevića „*Werk – Austrougarske tvrđave u Crnoj Gori*” pojavila se prvi put 2012. godine. Riječ je o jedinstvenoj monografiji, dobro poznatoj naučnoj i laičkoj javnosti, o kojoj su već izrečene laskave ocjene. Njeno objavljivanje predstavljalo je naučni i istraživački podvig, kakav se rijetko zbiva i iza koga obično stoje institucije i timovi autora. Ovdje je u pitanju bio drugačiji slučaj. Iza ovog poduhvata stajao je jedan istinski posvećenik, kadar da istraži i obuhvati obimnu građu, sakupljanu na terenu, kao i u arhivima „Beča, Graca, Berlina, Beograda, Kotor, Cetinja, Herceg Novog, Budve i Subotice”. Pavićević navodi da je sve vrijeme, i prilikom prvog i drugog izdanja, sarađivao sa institucijama i brojnim pojedincima, koji su mu slali materijale, fotografije, sugestije i upućivali ga na nove podatke i literaturu.

O vrijednosti i značaju ovog djela svjedoči podatak da je čitalački interes bio veći u susjednim zemljama nego u Crnoj Gori. Očito je da se na ovakvu knjigu dugo čekalo i da je njeno objavljivanje popunilo mozaik bogatog austrougarskog fortifikacionog nasljeđa na južnoslovenskim prostorima.

Prvo izdanje, u tiražu od 1.000 primjeraka dosta je brzo rasprodato. Autor je u međuvremenu započeo opsežan rad na fortifikacijama Osmanskog carstva, ali je uporedo sa time, sakupljao nove podatke o austrougarskim. Sa time je povezan frapantan podatak. Autor je u proteklih sedam godina prikupio oko 70.000 novih dokumenata, fotografija, karata, istorijskih podataka. Ta nova građa i nesmanjeno interesovanje javnosti za Pavićevićevu studiju, rezultirali su objavljivanjem drugog

dopunjenog izdanja. Ovaj zahtjevan poduhvat pripao je *Novoj Pobjedi*, koja se nizom zapaženih izdanja u protekle četiri godine, nametnula kao vodeća crnogorska izdavačka kuća. Drugo izdanje studije „Werk” u potpunosti je to potvrdilo. Monografija je objavljena u kvalitetnom (luksuznom) tvrdom povezu, na 600 strana.

U razumijevanju njenog doprinosa bitna je okolnost da je Pavićević profesionalni vojnik. Diplomirao je na Vojnoj akademiji u Beogradu 1977. godine. Od 1977. do 1986. bio je radno angažovan na Brionskim ostrvima, a od 1986. do 2005. u Boki Kotorskoj. Autor otkriva da je dio radnog angažmana proveo u forovima na Brionima i Puli, a dio u forovima Boke Kotorske (Vrmac, Goražde, Grabovac i Radišević) gdje je, kako kaže, „donekle osjetio svu toplu hladnoću tih moćnih građevina”. Pavićević je pasionirani terenski istraživač i ono o čemu piše zasniva na viđenom. Samo terensko istraživanje je vrlo zahtjevno i podrazumijeva velike napore i suočavanje sa nizom nepovoljnih situacija, poput vremenskih neprilika ili neprohodnosti terena. Ali bez toga izvještaj ne bio bio potpun, a često ni vjerodostojan. Veliko vojničko i terensko iskustvo došlo je do izražaja u znalačkoj organizaciji građe. Sve je tu posloženo na jasan i razgovijetan način, od uvodnog historijskog okvira do završnih poglavlja.

Studija je organizovana u nekoliko cjelina. U prvoj je, u četiri potpoglavlja, dat opšti historijski okvir koji obuhvata: 1) austrijski period (1797–1867); 2) austrougarski period (1867–1918); 3) historijski razvoj austrijsko/austrougarske mornarice i 4) Boku Kotorsku u periodu 1797–1918. godine. U drugoj cjelini iznosi se historijat austrijsko/austrougarskog utvrđivanja na Jadranu, kroz tri perioda, do 1866, 1866–1900. i 1900–1914. godine.

Evo i krokija koji će nam pojasniti razvoj sistema fortifikacija u Boki Kotorskoj i na širem području: „Austrija je 1814. naslijedila veliki broj utvrđenja u Veneciji, Trstu, Piranu, Puli i Boki do Budve. Sve do polovine XIX vijeka koristila je postojeća utvrđenja sa manjim prilagođavanjima i djelimičnim preoružavanjem, jer su takva utvrđenja još mogla da izvrše zadatke zbog kojih su i izgrađena” (str. 38–39). „U početku Austrija koristi zatečeni sistem fortifikacija, a sistem se sastojao od utvrđenih gradova i kastela (Herceg Novi, Risan, Perast, Kotor, Budva i Kaštel Lastva), obalske baterije Rose, Oštra, Luštica, Kumbor, Kamenari, Sv. Đorđe, Trojica i Verige (...) Prve veće radove Austrija izvodi na granici sa Crnom Gorom, u Paštrovićima od 1838. do 1848. godine podiže tri fora (defanzivne kasarne), na samoj granici i to: forove Kopac, Sv. Spiridon i Presjeku, 1838. godine otkupljeni

manastir Stanjeviće pretvara u utvrđenje, 1855. godine podiže u Crkvicama manje utvrđenje i žandarmerijsko-carinsku stanicu. U Dragalju je 1830. godine već bila podigla trospratnu tvrđavicu sa carinarnicom i žandarmerijom (...) Iz navedenog se vidi da je do 1850. godine Austrija štitila obalski pojas i granicu prema Crnoj Gori sa nekolike defanzivne kasarne duž granice” (str. 52). „Početkom druge polovine XIX vijeka dolazi do značajnih promjena koje radikalno mijenjaju postojeće stanje (...) Posebno i naglo se razvijaju mornarice pojedinih zemalja, pa odbrana obale postaje aktuelnija (...) Ovaj period karakteriše i nagli razvoj nauke i tehnike koja vrlo brzo nalazi primjenu u oružanim snagama (...) 1853. god. donijeta je odluka da se Boka Kotorska izgradi kao ratna luka, a takva odluka podrazumijeva i stvaranje uslova da ona to i postane. Preduzimaju se opsežne radnje na fortifikacijskom uređenju zaliva i šire okoline. U periodu od 1850. do 1853. god. pod rukovodstvom generala Lazara Mamule vršeno je utvrđivanje spoljnog ulaza s mora u Bokokotorski zaliv, izgradnjom forova Oštro, Mamula i Arza (...) Vrlo brzo ove tvrđave postaju zastarjele jer razvojem novog oružja one ne mogu adekvatno da ostvare ulogu koja im je namijenjena. Zbog visine koja je iznosila i do 40 metara, vrlo su uočljive i unosan su cilj za sve modernije brodsko naoružanje, a debljina zidova je isuviše mala da izdrži dejstvo brizantne granate. Zbog toga se u utvrđivanju narednih pojaseva pribjegava smanjenju visina, povećanju debljina kazamatnih svodova, a tvrđave sve više uranjaju u zemlju (grupa utvrđenja na Luštici, Kobili, Grabovac, Goražde, Vrmac...)” (str. 54–55).

I tako dalje, zaključno sa 1914. godinom. Autor kaže da je „sama tvrđava Boka Kotorska rađena s ciljem da zaštiti njeno jezgro, odnosno bazu i ratnu luku i istovremeno da zatvori pravce sa mora ka unutrašnjosti. Zbog zaštite jezgra, tvrđava je nastajala svih 114 godina koliko su je Austrougari koristili, dobijala isturene položaje, forove, linije odbrane i zone odbrane. Tako je tvrđava Boka bila u stvari, cjelokupna teritorija Boke Kotorske, Krivošijsko zaleđe i Budvansko-paštrovački dio sve do rijeke Željeznice kod Bara” (str. 42). Ovo utvrđivanje rezultiralo je nastankom „jednog organizovanog, dobro osmišljenog i funkcionalnog sistema koji pokazuje moderan (za to vrijeme) sastav odbrane” (str. 4).

U trećoj cjelini rasvijetljeni su pojam i tipologija tvrđave. U četvrtoj cjelini posvećenoj fortifikacijskom sastavu tvrđave, utvrde se obrađuju pojedinačno. Pavićević navodi da je o svakoj fortifikaciji naveo samo osnovne podatke „mada je svaka od njih mogla da bude cjelovit i opsežan rad”. Četvrta cjelina zahvata najveći

dio knjige – od 63. do 481. stranice. Ovo je navelo autora da tu cjelinu razvrsta u čak trinaest potpoglavlja: 1) Gradovi prilagođeni za dejstvo (Herceg Novi – Tvrđava Španjola i Tvrđava od mora, Perast, Kotor, Budva, Sveti Stefan, Risan, Tivat, Castel Lastva – Petrovac; 2) Forovi (Vrmac, Trašte, Goražda, Dvrsnik, Kosmač, Mamula, Arza, Punta Oštro, Luštica, Kabala, Kobila Gornja, Kobila Donja, Radišević, Bijeli Pijesak, Verige, Ledenice, Greben, Površnica, Sveti Nikola, Unter Grkavac, Ober Grkavac, Jankov Vrh – West, Jankov Vrh – Ost, Dragalj, Kom, Stražnik, Crkvice, Presjeka, Kopac, Sv. Spiridon, i Stanjevići); 3) Zaprečne tvrđave (Vranovo Brdo, Šanik, Goli Vrh, Grkavac; 4) Baterije (forovi) – (Zavala, Jaz, Prevlaka, Klinci, Rose, Trojica, Kavač, Škaljari, Grabovac); 5) Torpedne baterije, 6) Flankirne baterije, 7) Zaprečna utvrđenja, 8) Baterije polustalnog tipa, 9) Karaule, 10) Utvrđeni logori, 11) Kasarne, 12) Brodovi stražare i vatrene tačke, 13) Logistika i infrastruktura. Iza četvrtog poglavlja slijedi rezime na pet jezika, a nakon toga i rječnik manje poznatih riječi, neophodnih za razumijevanje ove složene problematike.

Pavićević građu izlaže sistematski, od opšteg ka posebnom – od oslikavanja istorijskog perioda u kojem je Austrija/Austrougarska bila prisutna na Jadranu i razvijala svoju mornaricu – do pojma, tipologije i pojedinačne analize fortifikacija u Boki Kotorskoj i širem okolnom području. Ova sistematičnost uključuje i prateće sadržaje. Riječ je o putevima, vodama, željeznici, aerodromima, arsenalu, bolnicama, grobljima, skladištima, radionicama, magacinima, školama – do žičare Kotor – Cetinje.

Knjiga posjeduje još jednu važnu dimenziju. Osobena je po ogromnom broju ilustracija – karata, tvrđavskih planova i fotografija. Ima ih oko 1.500, što je impresivno i vjerovatno predstavlja najobimniju dokumentaciju te vrste na našim prostorima. Da bi čitaocima približili obim ove kartografske i foto-zbirke, navešćemo da knjige sa 500 ilustracija spadaju u kategoriju bogato ilustrovanih studija – poput recentne „Crnogorske istorije” Živka Andrijaševića – dok ih u „Werku” ima tri puta više.

Pojedine studije daju pečat decenijama u kojima su se pojavile. Pavićevićeva studija nesumnjivo spada u tu kategoriju.